

РИЗНИЦА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

(Зона Мркаљ. (2018). *Српска читанка*.

Београд: Међународни славистички центар)

Зона Мркаљ, методичар и доктор књижевности, редовни професор Филолошког факултета Универзитета у Београду, године 2018. објавила је *Српску читанку* – драгоцену антологију српске књижевности, а чији је издавач Међународни славистички центар. Њена намера била је да на једном месту окупи елиту писаца српске књижевности од Светог Саве, преко Вука Стефановића Караџића и Ива Андрића до Мирослава Антића и Љубомира Симовића. Како и сама каже у Уводу, ова Читанка „намењена је појединцима који уче српски језик као страни, или српски језик као нематерњи, али и свима онима који у својој библиотеци желе да имају кратак преглед српске књижевности, сачињен тако да се у први план истакну српска култура, књижевност, наука, традиција и фолклор”.

Српска читанка састоји се од Уводне речи ауторке¹ и дванаест поглавља: I Смисао и задаци књижевности; II Српска властела и манастири; III Устанничко доба и народна књижевност; IV Српски романтичари; V Српски реалисти; VI На прелазу векова; VII Велики ратови; VIII Велики српски прозаисти; IX Велики српски комедиографи; X Избор из поезије савремених српских песника; XI Славна имена српске науке; XII Прилози. У сваком поглављу² налазе се најбољи представници са кратким и кључним освртом на биографију писца и њихова репрезентативна дела, као и извори преузетих текстова. Након текстова следе мање познате речи и задаци за проучавање и истраживање.

Зона Мркаљ своју Читанку отвара оним најбољим што српска књижевност има – Ивом Андрићем и његовим говором *О њричи и њричању*³. У првом поглављу, раме уз раме, стоје Иво Андрић и Горан Петровић.

¹ У Уводној речи Зона Мркаљ говори о томе да је књига намењена пре свега странцима, тј. онима који желе да се ближе упознају са српском књижевношћу. Потом, Зона Мркаљ истиче да је књига настала под покровитељством Међународног славистичког центра чији је задатак да повезује студенте филологије из различитих земаља света, који уче српски језик и књижевност.

² Осим у дванаестом.

³ Говор који је Иво Андрић одржао приликом добијања Нобелове награде за књижевност 1961. године.

Зналачки и поносно, професорка Мркаљ доноси два текста у којима можемо да читамо о смислу, задацима и проучавању књижевности. Оно што је занимљиво, ауторка нас у задацима наводи да посетимо сајт Нобелове фондације с намером да се присетимо свих великих имена, тј. свих добитника Нобелове награде.

У другом делу, *Српска власћела и манастири*, водеће место заузима Јован Деретић – можемо слободно рећи: можда један од највећих историчара српске књижевности. Мркаљ нам доноси Деретићев текст о Немањићима, с намером да читаоце на почетку упозна са историјом српског народа. Потом, ту је Свети Сава – писац, монах, игуман, књижевник, дипломата, први српски архиепископ – и одломак из његовог најзначајнијег дела *Житије Светиої Симеона*, и највећи српски песници који су инспирацију имали у Светом Сави. Читаоци се могу упознати са епохалним песмама Васка Попе *Каленић* и *Манасија*, са Ракићевом јединственом *Симонидом* и са *Грачаницом* Десанке Максимовић.

Ако знамо да је Свети Сава личност од које почиње српска књижевност (12. век), ако знамо да су Андрић, Црњански, Ћосић оно најбоље што је српска књижевност добила у 20. веку, онда се између њих просто намећу две велике централне личности српске књижевне историје: Доситеј Обрадовић и Вук Стефановић Караџић. Део *Устаничко доба и народна књижевност* управо доноси одломке књижевних дела ова два писца, као и народну књижевност која је српском народу уносила радост у периоду петовековног ропства под Турцима. Задаци којима нас Зона Мркаљ инспирише су врло креативни, мудри и драгоцени – ауторка нас наводи да се сетимо пословица о мудрости, знању, истини, упућује нас да посетимо Вуков и Доситејев музеј у Београду. У овом одељку је најлепша балада народне књижевности *Хасанаџиница*, епска десетерачка песма *Смрт Мајке Јујовића*, одломак из песме *Почетак буне против дахија*, бајка *Златна јабука и девет ђауница*. Поглавље се завршава речима о Вуку Стефановићу Караџићу: „Вук Караџић је народне умотворине (песме, приповетке, легенде и предања, пословице, загонетке и питалице) доживео као дела у којима се испољава народни и национални дух. У њима долази до изражаја вредан скуп моралних вредности и животних обичаја које наш народ поштује и уважава. (...) Народне умотворине инспирирале су стваралаштво наших песника романтичара.” Управо су српски романтичари ново поглавље ове богате ризнице.

Бранко Радичевић, Јован Јовановић Змај, Ђура Јакшић и Лаза Костић – четири велика и најзначајнија имена српског романтизма. Бранко Радичевић и његов опростај од живота, Змај и његова успаванка *Тијо ноћи*, Јакшићева *Ошацибина* и легендарна *Santa Maria della Salute* Лазе Костића, с правом су се нашле у овом избору. *Каг млигија умрети* је

једна од најлепших елегија не само романтизма, већ целокупне српске књижевности. Бранко Радичевић се потрудио да његова песма буде богата звучним фигурама, а стихови којима завршава песму (*Све нестјаде што вам дајти сјравља / У шраљама ошац вас остјавља*) свакако се не односе на ову. Чини се да су задаци у овом поглављу изостали намерно – Зона Мркаљ жели да само уживамо у овим величанственим стиховима, а можда чак и да запевамо: уз *Тијо ноћи* дат је нотни запис. И овде нас ауторка упућује да посетимо Дом „Ђура Јакшић” у коме се налази мањи галеријски простор у коме често излажу савремени сликари. Мало је рећи да се Српство дичи Костићевом *Santa Maria della Salute*, већ је ова рефлексивна песма била инспирација и филмској уметности⁴.

За српским романтичарима иду српски реалисти. У овој Читанци нашли су се Лаза Лазаревић, зачетник психолошке приповетке, и Стеван Сремац, најчитанији српски реалистички писац. Када се реализам као књижевни правац сагледа на глобалном нивоу, није тешко закључити да Србија обилује великим именима: Јаков Игњатовић, Милован Глишић, Симо Матавуљ, Јанко Веселиновић, Светолик Ранковић, Иво Ђипико, Радоје Домановић, Војислав Илић. Велики задатак је ауторка имала испред себе: кога издвојити? Са Игњатовићем је почео да се развија српски реалистички роман, Домановић је најпознатији српски сатиричар, зачетник алегоријско-сатиричне приповетке у нас, док је Војислав Илић први песник који је стварао и реалистичку и симболистичку поезију. Једноставан је одговор: можда се у *Читанци српској реализма* нађу сви ови велики писци; једноставно, Зона Мркаљ се одлучила за оно најбоље из овог периода.

У шестом поглављу *На ирелазу векова* нашли су се Јован Дучић, Петар Кочић и Борисав Станковић. *Песма о жени* је најлепша Дучићева љубавна песма у којој жена постоји у песниковој души. *Мрачајски ирошо* приказује усамљеног човека који живи далеко од света. Када размишљамо о Бори Станковићу, тешко је издвојити било које његово дело. Станковић је најпознатији лирски реалиста који је своја књижевна дела посветио свом родном граду Врању. Читати о Софки, Коштани, Ташани, Цвети⁵ је право литерарно богатство. Велики критичар и историчар књижевности Јован Скерлић једном је рекао да би дао све драме Јована Суботића и Милорада Шапчанина за четврти чин *Кошћане*. Ауторка Чи-

⁴ *Santa Maria della Salute* је српски играни филм и истоимена телевизијска серија у режији и по сценарију Здравка Шотре. Играни филм је премијерно приказан у Београду 20. децембра 2016. године, док је телевизијска серија од 11 епизода емитована на РТС-у у току 2017. године.

⁵ Јунакиње из Станковићевих дела *Нечиста крв*, *Кошћана*, *Ташана*, *У ноћи*.

танке се овде определила за Цвету која је описана као несрећно удата жена у околностима условљеним временом, обичајима и наравима. Читајући ову приповетку, али не само ову, можемо много научити о патријархалним односима с краја 19. и почетка 20. века у Србији.

Велики ратови у Србији и свету изродили су и велика родољубива дела. Бојићева *Плава тробница* је као химна. Њен свечани тон изазива снажно осећање и на свако слушање изнова нас тера да одамо почаст свим српским војницима који су се борили за слободу наше земље. *Сумашра* Милоша Црњанског представља пример једне идеје и животне филозофије, те је постала програмска песма из које се изродио суматраизам. Ова песма је манифест српске авангардне поезије, представља величину стварања о којој се може само сањати. Велики ратови били су свуда, а о стравичним злочинима у Крагујевцу писала је Десанка Максимовић у својој легендарној и великој *Крвавој бајци*.

Осмо поглавље носи наслов *Велики српски ѝрозаисти*. И јесу: Исидора Секулић, Иво Андрић, Добрица Ћосић, Данило Киш, Милорад Павић. Има их српска књижевност још много, али мора се одати признање Зони Мркаљ која је врхунски одабрала ове највеће за овај избор. Ауторка се овде одлучила за одломке из следећих дела: *Госпа Нола* (И. Секулић), *На Дрини ћурија* (И. Андрић), *Корени* (Д. Ћосић), *Енциклопедија мртвих* (Д. Киш), *Хазарски речник* (М. Павић). Сва ова дела преведена су на многе европске и светске језике; сва ова дела чине да се осећамо поносно када знамо да су их написали српски писци.

Када је реч о драми као књижевном роду и комедији као драмској врсти, па нема ничег бољег ни у свету од Нушића или Душана Ковачевића. Читањем или гледањем њихових дела на даскама које живот значе добија се само један једини закључак – савремени писци који су описивали ликове и време не знајући да се ни данас ништа није променило и да су њихова дела апсолутно актуелна и данас, како у позоришту, тако и на филму. Нушићева сумњива лица постоје и данас, а балканских шпијуна има свуда.

У *Избор из поезије савремених српских ѝписаца* ушли су Душан Радовић, Миодраг Павловић, Стеван Раичковић, Мирослав Антић, Љубомир Симовић. С обзиром на то да савремена књижевност траје већ 70 година (од Другог светског рата), у лирици ових песника може се уочити разноврсност мотива: љубав, живот, смрт.

Импресиван утисак оставља једанаесто поглавље *Славна имена српске науке*, када знамо да научници попут Тесле, Пупина, Витезовића и Миланковића нису само славна имена српске науке – већ светске. Србија је поносна на Теслу и једно од његових открића наизменичне струје, на Пупина и његове закључке о телеграфији, телефонији, рендгеноло-

гији. Ауторка нас у задацима наводи да истражујемо још о српским научницима и истраживачима, те можемо прочитати кратке биографије оних најзначајнијих попут Михаила Петровића Аласа, Павла Поповића, Милорада Митровића, Јаше Продановића, Јована Цвијића.

На крају Читанке су *Прилози*. Ту је одломак из приповетке *Књига* Ива Андрића и врло прецизни и јасни задаци који нас наводе на размишљање и тумачење овог књижевног дела. Мркаљ нам доноси генеолошко стабло породице Немањић, а потом задатке о Немањићима.

Имајући у рукама различите читанке, различите антологије и изборе, можемо закључити да је ова Читанка велики допринос целокупној српској литератури. На једном месту је све – десет векова српске књижевности. Зона Мркаљ нам је омогућила да се у једном избору упознамо са најлепшим, највећим и најбољим делима српске књижевности; подстиче на израду нових читанки⁶, нарочито оваквог типа, које су врло погодне за дијаспору или за оне који уче српски језик као нематерњи. Научни, али и књижевноуметнички стил Зоне Мркаљ је веома јасан, разумљив, прецизан и складан, све са циљем да свакоме од нас приближи српску књижевност. Научност, стручност, осећај за лепо – атрибути су који описују овај подухват, те је ова Читанка вредна пажње сваког ученика, сваког наставника и свакога ко жели да на једном месту има ризницу српске књижевности.

Марија В. Запутил

⁶ (Нпр.: Српска читанка – романтизам, Српска читанка – реализам...)